

IX FOLKLORISTIDE TALVEKONVERENTS

26. ja 27. veebruaril 2014 toimus Uhtjärve ürgoru Nõiariigis järjekordne rahvaluuleuurijate konverents üldteemaga „Folkloor ja sidusus”, kus võeti vaatluse alla folkloori ühiskondliku ja kultuurilise sidususe teema, folkloori terviklikkus ning folkloori ja ühiskonna vahelised suhted. Üritus oli pühendatud folklorist Mare Kõiva 60. sünnipäevale, mistõttu seostusid ettekannete teemadki tihedalt juubilari uurimisaladega. Nende hulka kuuluvad rahvameditsiin, rahvaastro nomia, rahvausund, internetifolkloor, väliseestlaste ning vähemusrahvuste kultuur, tänapäeva folkloor jm.

Paneeli „Uususundist rahvameditsiinini” alustas Mall Hiiemäe (KM), kes vaatles lindudega seotud uskumusi ja endeid („Linnuliigi sulestiku värvus

usundilise kuvandi kujundajana”). USA teadlaste Brent Berlini ja Paul Kay universaalse skeemi järgi areneb värvuste algnimetuste kasutuselevõtt kõikides kultuurides samas järgnevuses. Algvärvused valge, must, punane, sinine, hall, mis on olulised teiste värvuste kirjelduse tekkel, mängivad rolli ka usundilises maailmas. Vastavat värvi sulestikuga lindudele omistatakse folklooris suuremat tähendust.

Anu Korb (KM) käsitles rahvameditsiiniraditsiooni muutusi ajas („Ida-Siberi Minussinski piirkonna eestlaste ravitsejad, haigusseletused ja ravivõtted”). Ta tõi välja kolm kogumisperioodi: 1) kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna kaastöölise Rosalie Ottessoni saadetud käsikirjad aastatel 1969–1975.

Sel perioodil ei uurinud folkloristid rahvameditsiini, vastavat ainet on saatnud Ottesson enda kogemusjuttudena; 2) ERA kogumismatkad aastatel 1991 ja 1992. Rahvapäraste ravimisviiside ja -võtete kasutamine oli laialt levinud ja kättesaadav; 3) ERA kogumismatkad aastatel 2012 ja 2013. Ravitsemisoskus on koondunud üksikute teadjate kätte.

Aivar Jürgenson (TLÜ Ajaloo Instituut) käsitles pagulasidentiteeti Argentina eestlaste näitel („Eesti kui pagulase rahvameditsiin“), keskendudes ühele Argentinasse elavale eakale eestlasele, kes on loonud kodumaaga omamoodi loomingulise suhte.

Arvo Krikmann (KM) selgitas ütluse „eestlase lemmiktoit on teine eestlane“ ja selle variantide kajastust internetis, ütluse mitmeid üksteisesse sulanduvaid ja üksteisest sõltuvaid kontekstitasandeid ning võimalikke paröömilisi esivanemaid („Ütlused intraetnilisest kannibalismist kaasaegses internetis“). Krikmann oletas, et kuna võrdlusaluseks olevaid vastavaid venekeelseid ütlusi on registreeritud internetis kordades vähem kui eestikeelseid, siis ehk võib eeldada selle ütluse eestilist algupära, kuigi oletuse muudab problemaatiliseks ideeliselt sarnase aforismi olemasolu vene keeles, mille autoriks peetakse Vene XVIII sajandi riigitegelast ja diplomaati Artemi Volõnkit.

Esimese konverentsipäeva teise poole ingliskeelse istungi „Communities and coherence“ („Kogukonnad ja sidusus“) avas Mare Kõiva (KM). Ta käsitles oma ettekandes „Making sacred places and convergence rituals“ („Pühapaikade ja põimunud rituaalide loomine“) erinevate usundiliste praktikate ja nende tehnikate muutmist vastavalt maailmavaate muutmisele (uusvaimsusega seotud liikumised, uuspaganlus, alternatiivsed liikumised, kogukondlikud praktikad). Ettekande eesmärk oli dekonstrueerida etnilisi ja tänapäeva rituaale, võttes aluseks Eric Hobsbawmi ja Terence Rangeri mõiste „leiutatud

traditsioon“. Uurimus põhines Eesti ja Bulgaaria välitöömaterjalil.

Irina Sedakova (Moskva slavistika instituut) andis ülevaate balkani ja slaavi rahvaste kurjade vaimude kujutamisesest, kes aktiveeruvad siirdeaegadel („Demons of transition and beginning“, e.k „Siirdeaja ja alguse deemonid“). Terminoloogia, tüüpilised jooned ja kurjade vaimude „käitumine“ korreleeruvad nii paganliku kui ka kristliku ajakäsitlusega. Paralleelid balkani deemoni *karakondzel'i* ja põhjavene ning soome-ugri *sulukun'i* vahel on ilmsed. Teine tüüp siirdeaja vaimolendeid on saatusevaimud, kes usuti ilmuvat lapse sünnihetkel. Mis tahes siirdeajad on vastuvõtlikud välistele kõrvalmõjudele, seetõttu on preventiivne kaitsemaagia vajalik isegi kaasaja internetikeskkonnas, kuhu teisenenud deemonite kujutised on jõudnud.

Arūnas Vaicekauskas (Kaunase Vytautas Suure ülikool) analüüsis uuspaganluse aspekte, suurema tähelepanu fookuses oli leedu talupojakultuuri elustiiliga seotud usundiline maailm („Communities of the native faith, folklore and coherence“, e.k „Rahvausundi, folkloori ja sidususe kogukonnad“). Folkloorižanrid on mõjutusi saanud ja tihedalt seotud agraarühiskonna eluviisidega. 1970. aastatel sai Leedus alguse uuspaganlik *Romuva* liikumine, mis ühendab endas traditsioonilise rahvausundi ja alternatiivsete usundite jooni.

Liisa Granbom-Herranen (Jyväskylä ülikool) vaatles vanasõnade kasutusaspekte („Proverbs in family, some thoughts about the collection „Proverbs in Three Generations““, e.k „Vanasõnad perekonnas, mõned mõtted kogumiku „Kolme põlvkonna vanasõnad“ kohta“). Ettekanne põhines välitöödel, mis tehti Soomes 1990. aastatel. Selgus, et konkreetsetele vanasõnadele omistatud tähendus varieerub põlvkonniti kontekstuaalsete mõjutegurite tõttu. Uuri- ja meelest on erinevaid traditsioone ja väärtushinnanguid sisaldava perekond-

liku materjali kogumine ja käsitlemine tundlik teema.

Vaatmiku „„Felnött vala egy édes almafa...” – ungari rahvaballaadide vanima kihi arhailistest keelejoontest” olid koostanud Péter Pomozi ja Fanni Karácsony (Eötvös Lorándi ülikool). Vaatmiku korpuse moodustasid ungari keeleareaali idapoolsemast osast – moldova ja Székely murdealalt kogutud kõige vanemate keelejoontega ungari rahvaballaadid ja -laulud.

Tutvustati järgmisi väljaandeid: „Eesti mõistatused III: 2. Paralleelide register” (koostajad Rein Saukas ja Arvo Krikmann); artiklikogumik „Through the Ages I. Folklore as a Common Expression of Lingual, Figurative, Emotional and Mental Memory” (Mare Kõiva artiklikogumik sarjas „Sator”, nr 5); ajakiri Incantatio, nr 3; „Maailm ja multitasking” sarjas „Tänapäeva folkloorist”, nr 10 (koondab uurimusi internetifolkloorist).

Konverentsi teisel päeval jagunesid ettekanded kahte paralleelsesse sektsiooni. Ühe peateema oli „Narrated/oral history between society and tradition” („Pärimuslik ajalugu ühiskonna ja pärimuse vahel”), teisel „Sündmus ja reaktsioon tänapäeva meedias”.

Kaksikettekandega alustasid Mära Zirnīte ja Ieva Garda-Rozenberga (Läti ülikool): „Life stories in ethnic culture research: Livonian and Roma life stories in Latvia” („Elulood etnilises kultuuriuuringus: liivlaste ja romade elulood Lätis”). Zirnīte keskendus liivlaste isikunarratiivide näitel nende maailma-vaadet väljendavale looduskujutusele. Rozenberga uuris romade elulugude kaudu, kuidas nad end teises kultuuriruumis elades tunnevad.

Kristi Grünberg (TÜ) arutles biograafiliste intervjuude tegemise, analüüsi ja uurimistulemuste avaldamisega seotud eetiliste probleemide üle („From self-disclose to self-concealment: A personal field work experience becomes public text”, e.k „Enese avamisest enese peit-

miseni: isiklikust välitöökogemusest avalikuks tekstiks”). Refleksiivse kultuurianalüüsi põhimõtte avada enda kui uurija tausta tähendab teadvustada uurija mõju uurimisprotsessi erinevates etappides välitöödest kuni tulemuste avaldamiseni. Esineja käsitles lähisugulase ja uurija rollide ühildamisel tekkinud vastuolusid.

Anne Heimo (Turu ülikool) jälgis Austraalias elavate soomlaste narratiivide põhjal, kuidas perekonnaajaloo uurimise kaudu mõista kultuuripärandit („Digital roots: Doing family history on the Internet”, e.k „Digitaalsed juured: perekonnaajalugu internetis”). Alates 1990. aastatest on perekonnaajaloo ja genealoogia uurimise vastu tekkinud suur huvi. Erinevad ühingud, arhiivid, internetikogukonnad tegelevad siserändamist puudutavate mälestuste kogumisega, et säilitada transnatsionaalne pärimus.

Tiiu Jaago (TÜ) vaatles, kuidas erinevad uurijad on suhtunud rahvaluule ja ajaloo omavahelistesse seostesse („Folklore, history and narrated (oral) history”, e.k „Rahvaluule, pärimuslik ajalugu ja ajalugu”; vt Keele ja Kirjanduse k.a nr 6). Jaago uuris, kuidas eesti uuemat rahvalaulu „Eesti mees ja tema sugu” käsitlenud eri põlvkonna folkloristid Oskar Peters ja Ülo Tedre on oma uurimustes (vastavalt 1935. ja 1954. aastal) paigutanud tekstianalüüsi ajaloolisse konteksti.

Teist sektsiooni alustas Liisi Laineste (KM) ettekandega „Maailmalõpuhumor: 21. detsember 2012 pildis ja reaktsioonides”. Paari aasta tagune maailmalõpupaanika leidis meedias tugevat kajastamist, lisades inimeste reaktsioonile sisu ja vormi. Visuaalse materjali põhifookus on poliitilistel, ajaloolistel ja kosmilistel viidetest ning meediakriitikal. Kultuuriruumide erinevusest tingituna tuli esile ka kohalike motiive.

Piret Voolaiu (KM) huviorbiidis oli usu, uskumise ja usaldamise metafoor-

ne ja retooriline vaateviis („Olümpia- võitja kui müütilise kangelase konstrueerimine internetis: kvaasireligioosne vaatepunkt ühele dopingujuhtumile”). Eesti rahvuskangelaseks tõusnud Andrus Veerpalu isiku ümber lahvatanud skandaal tõi kaasa meedia poolt tõstatatud usaldusküsimuse. Selleleemalised polariseerunud sõnavõttud jagas ettekandja siiraks ning irooniliseks diskursuseks.

Anneli Baran (KM) vaatles Eesti Statistikaameti pressiteatest internetikeskkonda levinud väljendi kasutamist meedias („Mida on ühist rahvastikuküsitlusel ja kujundlikul keelel – „pruudipõua” näitel”).

Konverentsi teise päeva viimase istungi „Legends and mythology” („Legendid ja mütoloogia”) esimese ettekande pealkiri oli sentents hauakivilt – „...What I am – You will be!” („...Mis ma olen – selleks sa saad!”), mis markeeris küsimust liivlaste folklooripärimuse järjepidevuse kohta. Aldis Pütelis (Läti ülikooli kirjanduse, folkloori ja kunsti instituut) tõdes, et liivlaste traditsiooniline jutukultuur on paremini säilinud väljaspool Lätit (nt Kanadas elavalt informandilt pärineb rikkalik narratiivikogum), kuigi mõlemal juhul – nii Lätis kui ka välismaal elades – on liivlased olnud ümbritsetud võrast kultuurist.

Jaan Sudak (TÜ) uuris, kuidas unenägude interpreteerimise puhul on omavahel korrelatsioonis isikukogemus, traditsioon ja keskkond („Dream interpreting as creating a bond between a person and the community”, e.k „Unenägude seletamine kui isiku ja kogukonna vahelise sideme loomine”). Uurimus põhines 2013. aasta suvel Kihnus tehtud kolmekümnel intervjuul. Sudak kategoriseeris unenäod nelja liiki ja keskendus rohkem endelistele unenägudele. Ettekandes vaadeldi, kuidas unenäotõlgendused on mõjutatud traditsioonist ja põlvkondadevahelisest läbikäimisest.

Aimar Ventsel (TÜ) tõi välja erinevaid suundumusi jakuudi identiteedi loomises („Traditsioon, minevik, tervislikud eluviisid ja identiteet: mineviku tulevikku suunamine Jakuutias”). Kui 1990. aastatel, rahvusriigi ülesehitusperioodil, kasutati folkloori ja ajalugu riiklikes huvides, siis seoses regiooni suveräänsuse kadumisega on ilmunud mitmeid usu-, kultuuri- ja karskusliikumisi, mis esindavad alternatiivseid folkloori tõlgendamise viise. Ventsel analüüsis nende liikumiste profile ja folkloorseid ideoloogiaid neis.

INGE ANNUM,
LIILIA LAANEMAN